

[Psychological assistance to children with psychophysical development disabilities in overcoming the consequences of being in a military conflict zone]. *Suchasni tekhnologii vosviti*. veb-sait [in Ukrainian].

6. Myronova, S.P., & Buiniak, M. (2021). Osoblyvosti upravlinskoï diialnosti v zakladi inkliuzyvnoi osvity. Sotsialna ta osvitnia inkliuziia: istoriia, suchasnist ta perspektyvy rozvytku [Peculiarities of management activities in an inclusive education institution. Social and educational inclusion: history, present and development prospects] (kolektyvna monohrafiia u 2chastynakh. Chastyna 1) (s. 19–31). Chernivtsi: «Tekhnodruk». [in Ukrainian].

7. Prokhorenko, L., Stoika, V., & Yovdii, V. (2024). Inkliuzyvno-resursni tsentry v umovakh viiny: okremi pytannia osvity ditei z osoblyvymy potrebamy. [Inclusive resource centers in wartime: specific issues of education for children with special needs.]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy.*, 2(23), 115–130. [in Ukrainian].

8. Prokhorenko, L. (2024). Inkliuzyvnist ta bezbariernist osvitnoho prostoru: dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. [Inclusivity and barrier-free educational space: children with special educational needs]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy.*, 2(25), 203–219. [in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro inkliuzyvno-resursnyi tsentr. [On amendments to the Regulations on the Inclusive Resource Center]. Postanova vid 24 hrudnia 2024 r. № 1491 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1491-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

10. Skrypnyk, T., Martynchuk, O., Sofii, N., & Tyshchenko, L. (2023). Koordynator inkliuzyvnoho navchannia yak vyklyk dlia ukrainskoi osvitnoi systemy. [Inclusive Education Coordinator as a Challenge for the Ukrainian Education System]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii*, (8), 16. URL: <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/article/view/2325>. [in Ukrainian].

11. Sokolova, H., & Kravets, Yu. (2023). Psykholoho-pedahohichniy suprovid ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: orhanizatsiini i metodychni aspekty. [Psychological and pedagogical support for children with special educational needs: organizational and methodological aspects]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy.* 2(23), 178–195. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 9.03.2025р.

УДК 376:364-53(477)]37-044.332“364”

Леся Прохоренко,

доктор психологічних наук, професор,

член-коресподент НАПН України

e-mail: lesya-prohor@ukr.net

orcid.org/0000-0001-5037-0550

Researcher ID: O-8044-2016

Lesia Prokhorenko,

Doctor of Psychology Sciences, professor,

Corresponding member

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

вул. М. Берлінського 9, м. Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology

of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,

Street M. Berlinskoho 9, Kyiv, 04060, Ukraine

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: МІФИ ТА РЕАЛІЇ

THE ACTIVITIES OF INCLUSIVE RESOURCE CENTERS IN WARTIME: MYTHS AND REALITIES

Анотація. У статті здійснено спробу визначити і обґрунтувати основні проблеми, які виникають в діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) України в умовах війни. Метою статті є виявлення основних викликів, що постають перед ІРЦ в умовах війни, оцінка результативності запроваджених адаптаційних стратегій та змін у нормативно-правовому регулюванні.

У статті використано комплексний підхід до аналізу діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) в умовах війни: аналіз нормативно-правових документів, контент-аналіз офіційних звітів та публікацій, порівняльний аналіз, метод узагальнення.

Дослідження спрямовано на висвітлення реального стану функціонування ІРЦ, розкриття впливу військових дій на забезпечення психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та спростування поширених міфів щодо їхньої роботи. Розглянуто трансформацію їхньої роботи, спричинену масовим переміщенням дітей, руйнуванням освітньої

інфраструктури, психологічними травмами вихованців та обмеженням доступу до необхідних ресурсів. З'ясовано основні проблеми, з якими стикаються фахівці ІРЦ, серед яких кадровий дефіцит, необхідність адаптації методів роботи до дистанційного та змішаного форматів надання консультативних послуг, потреба у посиленій міжвідомчій співпраці.

Окрему увагу приділено аналізу нових підходів у наданні психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах кризи. Зокрема, досліджено впровадження дистанційних технологій, мобільних команд ІРЦ, розширення спектра послуг із психологічної реабілітації, організацію консультацій для батьків. Розглянуто роль міжнародних та громадських організацій у забезпеченні ІРЦ необхідними ресурсами, а також підтримку з боку держави.

Водночас спростовано поширені міфи щодо діяльності ІРЦ у період війни, такі як неефективність дистанційної роботи, неможливість проведення комплексної оцінки дітей в онлайн-форматі та надання корекційно-розвивальних послуг через брак фахівців, навчально-методичного забезпечення. Доведено, що попри складні умови ІРЦ продовжують виконувати свою місію, адаптуючись до нових реалій та розширюючи можливості підтримки дітей з ООП.

Ключові слова: інклюзія, особливі освітні потреби, комплексна оцінка розвитку, психолого-педагогічний супровід, дистанційне навчання, кризове реагування.

Abstract. The article analyzes the key aspects of the activities of Inclusive Resource Centers (IRCs) in wartime conditions in Ukraine. The aim of the study is to identify the main challenges faced by IRCs during the war, assess the effectiveness of implemented adaptation strategies, and review updated regulatory and legal frameworks. The article uses a comprehensive approach to analyzing the activities of inclusive resource centers (IRCs) in wartime: analysis of regulatory documents, content analysis of official reports and publications, comparative analysis, generalization method.

The research focuses on presenting the current state of IRCs' operations, examining the impact of military actions on the provision of psychological and pedagogical support to children with special educational needs (SEN), and debunking common myths about their work. The transformation of IRCs' activities is explored in relation to the mass displacement of children, the destruction of educational infrastructure, psychological trauma among students, and restricted access to essential resources. The study identifies key problems faced by IRC specialists, including staff shortages, the need to adapt working methods to remote and hybrid consultation formats, and the necessity for enhanced interagency cooperation.

Special attention is given to the analysis of new approaches in providing psychological and pedagogical support to children with SEN in times of crisis. Specifically, the study examines the implementation of remote technologies, the deployment of mobile IRC teams, the expansion of

psychological rehabilitation services, and the organization of parental consultations. The role of international and civil society organizations in providing IRCs with necessary resources, as well as state support, is also discussed.

Additionally, the article analyzes widespread myths about IRC activities during wartime, such as the perceived ineffectiveness of remote work, the impossibility of conducting comprehensive child assessments online, and the decline in the quality of corrective and developmental support due to a lack of specialists and educational resources. The authors argue that despite difficult conditions, IRCs continue to fulfill their mission, adapting to new realities and expanding opportunities for supporting children with SEN.

Key words: inclusion, special educational needs, comprehensive developmental assessment, psychological and pedagogical support, distance learning, crisis response.

Актуальність дослідження. Війна, розв'язана росією проти України, спричинила глибокі зміни в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті та сфері інклюзивного навчання. Інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), які забезпечували підтримку дітей з особливими освітніми потребами та їхніх родин, зіткнулися з новими викликами: переміщенням дітей та фахівців, психологічними травмами, змінами у формах надання послуг та нестачею інтелектуальних і матеріальних ресурсів. Попри це ІРЦ продовжують свою діяльність, адаптуючи роботу до воєнних умов та впроваджуючи нові підходи для підтримки дітей. Втім навколо роботи ІРЦ існує чимало міфів, що можуть створювати хибне уявлення про їхню ефективність та реальні можливості допомоги в умовах війни. Тому дослідження діяльності ІРЦ у воєнний час є надзвичайно актуальним для розуміння труднощів, удосконалення організаційно-методичних умов діяльності та перспектив розвитку ІРЦ.

У мирний час інклюзивно-ресурсні центри відігравали ключову роль у забезпеченні психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП та їхніх родин (проведення комплексної оцінки розвитку, визначення їхніх потреб, організації корекційно-розвивальних занять тощо). Втім, з початком повномасштабного вторгнення росії, перед ІРЦ постали нові виклики, зокрема, необхідність надання допомоги дітям, які втратили доступ до звичних послуг через переміщення чи руйнування навчальних закладів, психологічна підтримка дітей із травматичним

досвідом, адаптація методів роботи до дистанційного чи змішаного формату, кадрові й фінансові труднощі й ін.

У статті проаналізовано реальні аспекти діяльності ІРЦ під час війни, проблеми, з якими стикаються ці установи, методи адаптації та форми роботи, які застосовуються в умовах війни тощо.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Діяльність інклюзивно-ресурсних центрів в Україні є предметом наукових і практичних досліджень в контексті розвитку освіти осіб з особливими потребами. До початку повномасштабної війни більшість дослідників зосереджувалися на теоретичних та практичних аспектах функціонування ІРЦ, їх ролі в забезпеченні психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП), організації комплексної оцінки розвитку дитини, а також інтеграції ІРЦ у загальну систему освіти.

Вартують уваги дослідження, присвячені питанню інклюзивної освіти в Україні в контексті реформування освітньої системи осіб з ООП, зокрема, В. Бондаря, О. Задорожньої, С. Литовченко, А. Обухівської, Я. Полупанової, Т. Сак, О. Сеника, В. Шевченка, Ю. Шевченко, в яких автори висвітлюють значення ІРЦ у створенні рівних освітніх можливостей для дітей з ООП, методи оцінювання їхніх потреб та корекційно-розвивальні послуги (Задорожня, 2019; Литовченко, 2020; Обухівська, 2022; Шевченко, 2021).

Законодавче забезпечення діяльності ІРЦ та їхню інтеграцію в освітнє середовище вивчали Л. Біскало, І. Горбенко, Т. Жук, М. Євченко, Т. Іляшенко, В. Кузьменко, С. Литовченко та ін. У своїх працях автори наголошують на необхідності удосконалення нормативної бази та розширення ресурсної підтримки таких центрів (Біскало, 2019; Жук & Іляшенко, 2022).

З початком війни фокус наукових досліджень змістився в бік адаптації освітньої системи до кризових умов. Нові дослідження Л. Прохоренко, П. Сушко, І. Сухоцької, ЮНІСЕФ, ГО «Освіторія» аналізують вплив війни на спеціальну та інклюзивну освіту, проблеми переміщення дітей, психологічну реабілітацію та використання дистанційних технологій у роботі ІРЦ (Прохоренко & Сушко, 2024;

Сухоцька, 2023). Публікації Міністерства освіти і науки України, Save the Children висвітлюють питання нормативно-правового забезпечення діяльності ІРЦ, підтримки дітей з ООП, в контексті необхідних освітніх послуг в умовах війни, функціонування мобільних команд ІРЦ та організації навчання в укриттях.

У дослідженнях, у сфері соціально-психологічної підтримки дітей з ООП, зокрема, В. Беха, О. Тарасенко, Н. Лисенко, А. Обухівської, Г. Якимчук наголошено на необхідності інтеграції кризової психологічної допомоги в діяльність ІРЦ (Обухівська & Якимчук, 2022).

Втім, попри значну кількість досліджень, залишаються недостатньо вивченими такі аспекти як-от: ефективність дистанційної діагностики дітей з ООП у кризових умовах; довгострокові наслідки війни для розвитку системи інклюзивної освіти; практичні механізми підтримки фахівців ІРЦ в умовах кадрового дефіциту та психологічного вигорання фахівців та ін.

Отже, аналіз досліджень свідчить про нагальну потребу у розв'язанні питань, пов'язаних із функціонуванням ІРЦ в умовах війни, а також про необхідність розроблення ефективних стратегій подолання викликів, з якими загалом стикається система освіти осіб з ООП в Україні.

Метою статті є аналіз діяльності ІРЦ в умовах війни, визначення ключових викликів, зокрема використання дистанційних технологій в проведенні комплексної оцінки розвитку та корекційно-розвивальних послуг, організація психологічної реабілітації дітей, які отримали травмівний досвід під час війни, співпраця з міжнародними та громадськими організаціями тощо.

Процедура дослідження. Процес дослідження діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) в умовах війни вмщував кілька ключових етапів: початковий етап (визначення мети та завдання дослідження, формулювання ключової гіпотези щодо функціонування ІРЦ в умовах війни, зокрема щодо адаптаційних стратегій, ефективності дистанційної роботи та основних проблем, з якими стикаються фахівці центрів); теоретичний аналіз літератури, нормативно-правових актів, офіційних звітів Міністерства освіти і науки України (МОН), громадських організацій (Save the Children, ЮНІСЕФ, «Освіторія») та наукових

публікацій з означеної тематики; кількісний аналіз, для отримання актуальної інформації: опитування фахівців ІРЦ (анкетування серед працівників центрів (педагогів, психологів, логопедів) у різних регіонах України, щоб з'ясувати їхній досвід роботи в умовах війни, основні труднощі та потреби), інтерв'ю з батьками дітей з ООП (напівструктуровані онлайн-інтерв'ю з батьками, з метою оцінки доступності та якості послуг, які надають ІРЦ у нових умовах), контент-аналіз звітів та нормативної бази (аналіз офіційних документів, які регулюють діяльність ІРЦ у воєнний період, зокрема щодо організації дистанційної підтримки дітей), кейс-аналіз (розгляд окремих прикладів ефективної адаптації ІРЦ до викликів війни, зокрема досвід мобільних команд та дистанційного консультування); інтерпретація результатів і формулювання висновків (порівняння отриманих результатів із попередніми дослідженнями, що дає змогу визначити рівень ефективності адаптаційних заходів ІРЦ, аналіз поширених міфів щодо діяльності ІРЦ у воєнний час та їх спростування на основі зібраних даних); завершальний етап (формулювання висновків).

Означена процедура дослідження забезпечила комплексний підхід до аналізу діяльності ІРЦ та дала змогу отримати об'єктивну характеристику їхньої роботи в умовах війни.

Результати дослідження. Функціонування інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) в Україні зазнало істотних змін у зв'язку з війною. Нормативно-правове забезпечення їхньої діяльності адаптувалося до нових реалій, зокрема до викликів, пов'язаних із переміщенням населення, доступністю освітніх послуг та наданням психолого-педагогічної підтримки дітям з особливими освітніми потребами.

У таблиці представлено порівняння нормативно-правових актів, які регулювали роботу ІРЦ до війни та під час війни, а також ключові зміни, спрямовані на забезпечення безперервності освітнього процесу в умовах воєнного стану (таблиця 1).

Таблиця 1.

Нормативно-правове забезпечення діяльності ІРЦ у довоєнний період та у період війни

До війни (до 24.02.2022)	Під час війни (після 24.02.2022)
<i>Регулювання роботи ІРЦ</i>	
Постанова КМ України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12 липня 2017 р. № 545 – визначає порядок створення та функціонування ІРЦ	Постанова КМ України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12 липня 2017 р. № 545 (Редакція від 26.12.2024, підстава - 1491-2024-п) – додано завдання ІРЦ в умовах війни, оновлено АС ІРЦ
	Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану: лист Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2022 року № 1/3710-22
	Постанова КМУ № 762 (30.08.2022) — регулює дистанційний формат роботи ІРЦ в умовах воєнного стану
Наказ МОН № 609 (08.06.2018) – описує порядок проведення комплексної оцінки розвитку дитини	Наказ МОН № 609 (08.06.2018) – розширено порядок щодо проведення комплексної оцінки розвитку дитини дистанційно або у змішаній формі, із застосуванням електронних інструментів

Водночас було з'ясовано: якщо у довоєнний період основні послуги надавалися в очному форматі через безпосередню взаємодію з дитиною, то в умовах війни запроваджено змішану форму роботи, що передбачає поєднання очних консультацій із дистанційними зустрічами через онлайн-платформи.

Однією з ключових змін стало посилення акценту на психологічну підтримку дітей: якщо у довоєнний період ця підтримка була елементом комплексної оцінки, то нині вона набула кризового характеру – близько 58,7% послуг ІРЦ спрямовано на допомогу дітям, які мають травмівний досвід, запроваджено спеціалізовану допомогу для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), розширено послуги психологічного супроводу родин у складних життєвих обставинах, запропоновано низку послуг для батьків щодо підтримки своєї дитини в умовах війни та ін.

Отримано дані щодо стану психолого-педагогічної підтримки та супервізії осіб з особливими потребами в умовах війни, узагальнено інформацію щодо розподілу наданих послуг дітям з особливими освітніми потребами та їхнім родинам в умовах війни, зокрема: діагностична та консультативна допомога, яка передбачає психолого-педагогічне оцінювання розвитку дитини та надання рекомендацій для батьків і педагогів; корекційно-розвиткові заняття, що передбачають логопедичну корекцію, корекцію поведінкових порушень, дефектологічну підтримку, психологічний супровід, індивідуальні консультації для дітей і батьків, а також групову терапію і тренінги для розвитку соціальних навичок; методична підтримка педагогів та супервізія, що вміщує розроблення індивідуальних навчальних програм, проведення семінарів та тренінгів для педагогів; соціальна підтримка та інклюзія, яка охоплює допомогу в адаптації освітнього середовища, а також консультації з правових питань (рис. 1).

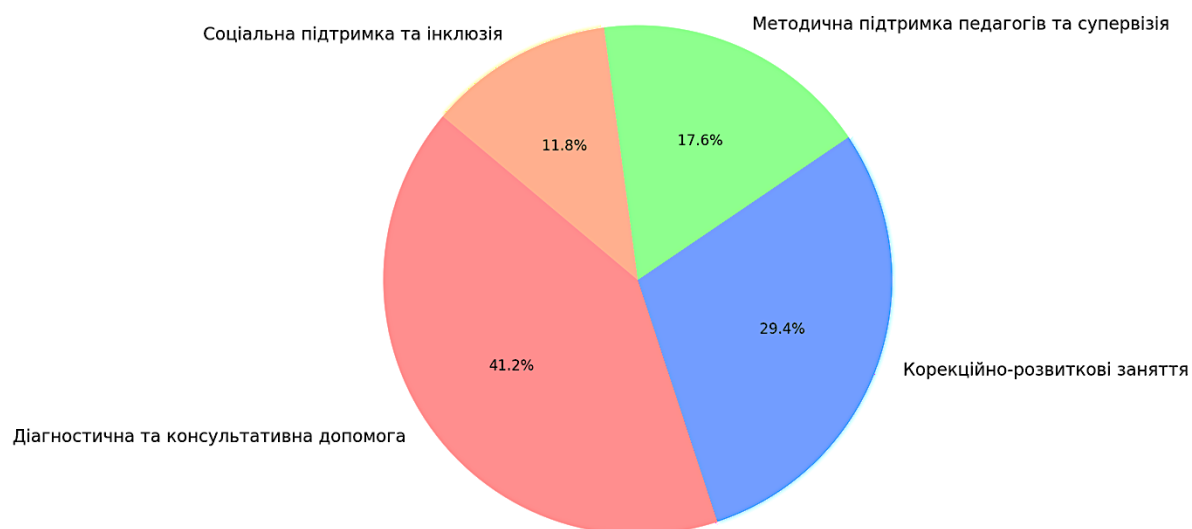

Рис. 1. Розподіл наданих послуг дітям з ООП та їхнім родинам в умовах війни

У довоєнний період в ІРЦ організація навчання здебільшого зосереджувалися на рекомендаціях родинам щодо освітньої траєкторії для дітей з ООП. Під час війни відбувся перехід на дистанційне навчання, організація навчального процесу через онлайн-сервіси, а також адаптація корекційно-розвивальних послуг до онлайн-формату. Якщо раніше такі послуги були орієнтовано на дітей раннього та дошкільного віку, які не відвідували дитячі садки, а також на дітей, що навчалися за програмами педагогічного патронажу, то у воєнний час до роботи ІРЦ додалися послуги через центри підтримки учасників освітнього процесу (ЦПУ), що сприяє оперативному реагуванню на запити сімей.

У довоєнний період методична база вміщувала рекомендації, що регулювали організацію діяльності ІРЦ та проведення комплексної оцінки розвитку дітей з ООП, однак у воєнний період було розроблено додаткові методичні матеріали, зокрема щодо роботи з дітьми, які постраждали від війни, які містять спеціалізовані рекомендації для підтримки переселенців, дітей із травматичним досвідом та тих, хто перебуває в зонах активних бойових дій.

До 2022 року фахівці ІРЦ керувалися загальними рекомендаціями щодо складання індивідуальних програм розвитку (ІПР) для дітей з особливими освітніми потребами, натомість у воєнний період було уточнено особливості складання ІПР для дітей ВПО та тих, хто пережив травматичні події й потребує гнучкого підходу до їхніх освітніх і психологічних потреб.

У зв'язку з повномасштабною війною робота інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) зазнала істотних змін не лише в організаційних аспектах, а й у професійній підготовці фахівців-консультантів, методів роботи та консультаційної підтримки для всіх учасників освітнього процесу. Особливий акцент варто зробити на самоосвіті фахівців, що дало змогу адаптувати діяльність ІРЦ до нових викликів та оперативно реагувати на потреби дітей. Якщо до війни підвищення кваліфікації фахівців ІРЦ здійснювалося через організовані курси та тренінги, що охоплювали такі аспекти: методи психодіагностики дітей з ООП; комплексна оцінка розвитку

дитини; визначення рівня підтримки та типу труднощів; організація інклюзивного навчання, – під час війни до системи підготовки фахівців додалися нові елементи (самоосвіта фахівців через тренінги та курси, зокрема щодо кризового втручання, роботи з травмою у дітей, надання першої психологічної допомоги; додаткові міжнародні тренінги з питань психологічної підтримки дітей у період війни, зокрема досвід Ізраїлю, Австрії, Чехії).

Варто згадати й про комплексну оцінку розвитку дитини з особливими освітніми потребами (ООП), що є ключовим інструментом для забезпечення ефективної підтримки та створення сприятливого освітнього середовища, всебічного вивчення особливостей розвитку дитини, визначення її сильних сторін, труднощів та необхідного рівня підтримки. У 2021 році запроваджено рівні підтримки та категорії труднощів, які склали підґрунтя методичних рекомендації ІРЦ щодо визначення рівня підтримки та категорій труднощів дитини з ООП, у воєнний період ці положення було доповнено матеріалами щодо кризової підтримки, дистанційного консультування та роботи з родинами в умовах війни. До війни фахівці використовували стандартні методики оцінки когнітивного, мовленнєвого та фізичного розвитку дитини в очному форматі. У воєнний період виникла необхідність адаптації цих методик до дистанційного формату, зокрема, впроваджено онлайн-інструменти для оцінки розвитку дітей, модифіковано традиційні методики, щоб забезпечити їхню ефективність у дистанційному режимі.

Одним із завдань діяльності ІРЦ є консультаційна робота з батьками та педагогами, що спрямована на створення сприятливих умов для навчання та розвитку дитини. Якщо раніше консультування здійснювалося в умовах офлайн-спілкування, через інформаційні заходи для батьків дітей з ООП, консультації для педагогів та асистентів учителів щодо особливостей навчання таких дітей, то у воєнний період консультування перейшло в онлайн-формат (консультації для батьків щодо психологічної підтримки дітей у стресових ситуаціях; семінари для педагогів про специфіку навчання дітей у зонах бойових дій: рекомендації щодо роботи асистентів учителів та підтримка всіх учасників освітнього процесу та ін.).

Було узагальнено отримані результати аналізу діяльності ІРЦ в умовах війни.

За критерієм адаптації до кризових умов та ефективності діяльності ІРЦ в умовах війни, з'ясовано, що близько 40% ІРЦ, застосовують мультидисциплінарний підхід, зокрема залучення додаткових психологів, соціальних працівників, логопедів, дефектологів для комплексної допомоги; понад 30% установ оперативно переналаштувалися на дистанційну роботу; близько 20% ІРЦ розширили комунікацію та співпрацю з іншими установами, закладами освіти, ГО і лише 2,3% установ відзначили роботу мобільних ІРЦ.

Кількість послуг, спрямованих на підтримку дітей з ООП, значно зменшилася: лише 13% дітей з ООП, які потребують III-IV рівнів підтримки, отримують необхідні послуги, тоді як до війни цей показник становив 90%. Згідно з опитуванням, основною причиною є нестача кваліфікованих фахівців. Водночас зросла кількість послуг, пов'язаних із психологічним відновленням дітей після травмивного досвіду, набутого в умовах війни – 58,7% респондентів (за результатами опитування батьків і вчителів) та збільшився відсоток успішної реабілітації та соціальної адаптації дітей-переселенців (37% респондентів).

Протягом 2024 року проводилась оцінка діяльності ІРЦ на різних рівнях: місцевому (співпраця з громадами, місцевими адміністраціями, підтримка дітей на рівні району чи області); регіональному (координація з обласними ресурсними центрами, організація спеціалізованих програм для більшої кількості громад); національному (співпраця з Міністерством освіти і науки України, міжнародними організаціями для отримання фінансової та технічної підтримки); міжнародному (залучення міжнародної допомоги та досвіду, участь у програмах, які підтримують відбудову ІРЦ та інклюзію тощо).

Оцінка діяльності ІРЦ показала, що найбільша частка установ працює на місцевому рівні (50%), що свідчить про значну роль ІРЦ у підтримці дітей на рівні громад та районів. Участь на національному та міжнародному рівнях є обмеженою, зокрема лише 5,8% установ працюють на національному рівні, 21,7% – на міжнародному. Загалом лише 1,4% ІРЦ охоплюють всі критерії.

Отримані дані свідчать про необхідність удосконалення координації і взаємодії на різних рівнях для більш ефективної роботи в умовах війни. Однак,

незважаючи на це, потенціал для розширення співпраці на вищих рівнях залишається значним, і є можливість для залучення додаткових ресурсів і підтримки.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що з огляду на нові виклики діяльність інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) зазнала істотних змін. Зокрема, значно розширилися можливості організації дистанційного навчання, що дає змогу забезпечити безперервність освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами незалежно від зовнішніх обставин. Важливим аспектом стало також удосконалення системи психологічної підтримки, що сприяє збереженню емоційного благополуччя дітей, їхніх батьків та педагогів. Окрім того, фахівці-консультанти ІРЦ почали активно впроваджувати міжнародний досвід та адаптувати передові методики роботи з дітьми з ООП, що дає змогу не лише підвищити ефективність освітнього процесу, а й забезпечити сталий розвиток інклюзивної освіти. Отже, навіть у складних умовах ІРЦ продовжують виконувати свою ключову місію, підтримуючи дітей з ООП та сприяючи їхньому всебічному розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Діяльність інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) в умовах війни зазнала істотних трансформацій, що пов'язано з новими викликами та обмеженнями, зокрема нестачею кадрів, зміною форматів роботи та необхідністю розширення спектра послуг.

Аналіз нормативно-правового забезпечення засвідчує потребу в адаптації та розширенні функціоналу ІРЦ відповідно до реалій воєнного часу.

До війни діяльність ІРЦ було зосереджено переважно на комплексній оцінці розвитку дітей з особливими освітніми потребами, наданні рекомендацій щодо освітньої траєкторії, психолого-педагогічній підтримці та консультативній роботі з батьками та педагогами. Війна спричинила перехід до змішаних та дистанційних форматів надання послуг, що потребувало адаптації стандартних психодіагностичних методик та впровадження нових підходів у роботі з дітьми.

Значних змін зазнало й навчання фахівців ІРЦ. Окрім традиційних курсів підвищення кваліфікації, виникла необхідність у додатковій самоосвіті, зокрема

тренінгах із кризового втручання, роботи з травмою та надання першої психологічної допомоги.

Водночас значною проблемою залишається недостатнє фінансування ІРЦ, що призвело до зменшення кількості послуг для дітей з ООП.

Отже, у процесі аналізу трансформації діяльності ІРЦ було зруйновано деякі міфи про їхню роботу, зокрема, про виключно очний формат послуг, сталий рівень підтримки дітей з ООП та відсутність необхідності у зміні підходів. Реалії ж продемонстрували гнучкість та адаптивність ІРЦ, здатність до перебудови та розширення функцій в умовах кризи. Втім для ефективного виконання місії ІРЦ у сучасних умовах необхідні системні кроки з боку держави, зокрема фінансова підтримка, оновлення нормативно-правової бази та забезпечення фахівців необхідними ресурсами для роботи.

Перспективи подальшого дослідження охоплюють кілька важливих напрямів. Перше, це дослідження оптимальних моделей надання психологічної підтримки в умовах дистанційного та змішаного навчання, що сприятиме покращенню адаптації дітей до змін у навчальному середовищі.

Друге, – вивчення міжнародного досвіду та можливостей його адаптації до українських реалій, зокрема в аспекті використання сучасних цифрових технологій та інклюзивних методик навчання.

Окремої уваги заслуговує дослідження механізмів міжсекторної співпраці між освітніми установами, громадськими організаціями та державними структурами для ефективної реалізації інклюзивної освіти в умовах сучасних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бісікало, Л.Г., Задорожня, О. Г., Жук, Т.В., & Якимчук, Г.В. (2019). *Психологічний супровід інклюзивної освіти*. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709275/1/%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D1%96%D1%8F.pdf>

2. Литовченко, С. (2020). Діяльність ІРЦ у системі підтримки дітей з особливими освітніми потребами: актуальні питання. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 4(93), 30–36. <https://doi.org/10.33189/ectu.v4i93.38>

3. Обухівська, А.Г., & Ілляшенко, Т.Д. (2022). *Організаційно-функціональні моделі інклюзивно-ресурсних центрів в умовах децентралізації (з досвіду роботи)*. Київ : Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. <https://lib.iitta.gov.ua/732630/1/Organization%20models%20IRC.pdf>

4. Прохоренко, Л.І., Ярмола, Н.А., Данілавичюте, Е.А, & Курінна, В.Р. (2021). *Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі*. <https://ispukr.org.ua/articles/21/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%86%D0%A0%D0%A6.pdf>

5. Прохоренко, Л.І., Шевченко, В.М., Шевченко, Ю.В., Орленко, І.М., & Соколова, Г.Б. (2021). *Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку*. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf>

6. Полупанова, Я.М. (2023). *Організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення*. <file:///C:/Users/ispuk/Downloads/%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%AF-%D0%9C-%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%A3%D0%9F%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90.pdf.pdf>

7. Сак, Т.В. (2015). *Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі*. Чернівці: «Букрек». <https://ispukr.org.ua/articles/15/15307001.pdf>
8. Сушко, П.М., & Прохоренко, Л.І. (2024). Аналіз діяльності інклюзивно-ресурсних центрів в Україні в умовах війни. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 114 (2), 7-30. <https://doi.org/10.33189/ectu.v114i2.172>
9. Сухоцька, І. Б. (2023). Інклюзивно-ресурсний центр в системі соціальної роботи. *Інноваційна педагогіка*, (59), 207-211. <http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/59/44.pdf>

REFERENCES

1. Bisikalo, L.H., Zadorozhnia, O.H., Zhuk, T.V., & Yakymchuk, H.V. (2019). *Psykhologichnyi suprovid inkluzyvnoi osvity*. Kyiv : UNMTs praktychnoi psykhologii i sotsialnoi roboty. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709275/1/%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D1%96%D1%8F.pdf> [in Ukrainian].
2. Lytovchenko, S. (2020). Diialnist IRTs u systemi pidtrymky ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: aktualni pytannia. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 4(93), 30–36. <https://doi.org/10.33189/ectu.v4i93.38> [in Ukrainian].
3. Obukhivska, A.H., & Illiashenko, T.D. (2022). *Orhanizatsiino-funktsionalni modeli inkluzyvno-resursnykh tsestriv v umovakh detsentralizatsii (z dosvidu roboty)*. Kyiv : Ukrainyskyi naukovo-metodychnyi tsentr praktychnoi psykhologii i sotsialnoi roboty. <https://lib.iitta.gov.ua/732630/1/Organization%20models%20IRC.pdf> [in Ukrainian].
4. Prokhorenko, L.I., Yarmola, N.A., Danilavichutie, E.A & Kurinna, V.R. (2021). *Metodychni rekomendatsii dlia inkluzyvno-resursnykh tsestriv shchodo vyznachennia katehorii (typolohii) osvitnikh trudnoshchiv u osib z OOP ta rivniv pidtrymky v osvitnomu protsesi*. <https://ispukr.org.ua/articles/21/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0>

[%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%86%D0%A0%D0%A6.pdf](#) [in Ukrainian].

5. Prokhorenko, L.I., Shevchenko, V.M., Shevchenko, Yu.V., Orlenko, I.M., & Sokolova, H.B. (2021). Metodychni rekomendatsii shchodo vyznachennia osvitnikh trudnoshchiv ta rivniv pidtrymky u ditei rannoho ta doshkilnoho viku. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf> [in Ukrainian].

6. Polupanova, Ya.M. (2023). Orhanizatsiino-metodychne zabezpechennia diialnosti fakhivtsiv (konsultantiv) inkliuzyvno-resursnykh tsestriv v umovakh vyklykiv sohodennia. <file:///C:/Users/ispuk/Downloads/%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%AF-%D0%9C-%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%A3%D0%9F%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90.pdf> [in Ukrainian].

7. Sak, T.V. (2015). Otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inkliuzyvnomu klasi. Chernivtsi: «Bukrek». <https://ispukr.org.ua/articles/15/15307001.pdf> [in Ukrainian].

8. Sushko, P.M., & Prokhorenko, L.I.(2024). Analiz diialnosti inkliuzyvno-resursnykh tsestriv v Ukraini v umovakh viiny. Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia, 114 (2), 7-30. <https://doi.org/10.33189/ectu.v114i2.172> [in Ukrainian].

9. Sukhotska, I.B. (2023). Inkliuzyvno-resursnyi tsentr v systemi sotsialnoi roboty. Innovatsiina pedahohika, (59), 207-211. <http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/59/44.pdf> [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 10.03.2025р.

УДК 81'282:341.231.14]:061.2(100)ВФГ

Лідія Рапіна,

науковий співробітник відділу української жестової мови

E-mail: lida_rapina@ukr.net

ORCID ID orcid.org/0000-0001-5587-3376